

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

ЯК ЗНАРЯДДА МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ: РЕЦЕПЦІЯ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА

УДК 37(091)(438)-051Корчак:37(477)
DOI: 10.12958/2227-2747-2025-3(190)-113-123

Дічек Наталія Петрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України,
Київ, Україна.
n.p.dichek@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2185-3630>

Для цитування: Дічек Н. П. Історична пам'ять як знаряддя міжкультурного діалогу: рецепція ідей Януша Корчака. *Освіта та педагогічна наука*. 2025. № 3(190). С.113–123. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2025-3\(190\)-113-123](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2025-3(190)-113-123).

References (стандарт APA): Dichek, N. (2025). Istorychna pamiat yak znariaddia mizhkulturnoho dialohu: retseptsii idei Yanusha Korchaka [Historical Memory as a Tool of Intercultural Dialogue: The Reception of Janusz Korczak's Ideas]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 3(190), 113–123. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2025-3\(190\)-113-123](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2025-3(190)-113-123) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. В умовах посилення в Європі у XXI ст. міграційних процесів виняткового значення набули питання міжкультурної комунікації людей, у результаті якої здійснюється пристосування одних ціннісних орієнтацій та норм поведінки до інших, реалізуються взаємовпливи, відбувається поглинання чи витіснення й заміна світоглядних векторів. У сучасному світі, який стає дедалі плюралістичнішим, мультикультурним і мінливим, відбувається зближення стандартів і цінностей життя, зростає культурна взаємодія. Водночас актуалізуються й глокалізаційні процеси, конкурентні і змагальні відносини між країнами і народами, що супроводжуються прагненням зберегти й захистити етнокультурні традиції. На вироблення в особистості системи орієнтацій у життєвих ситуаціях впливає низка прямих і опосередкованих чинників. Тому нагальним постає формування в молодого покоління не лише національної ідентичності як пріоритетної, а й транскор-

донної та полікультурної ідентичності, аби воно вчилося жити в різних культурних просторах, не відчуваючи культурного шоку, не сповідуючи шовінізм, ксенофобію, національну обмеженість.

Уточнимо, що серед сукупності чинників, що впливають на вироблення в особистості системи життєвих орієнтацій у душі толерантності, а водночас національної самоідентифікації, українські науковці – В. Андрущенко, М. Боднар, В. Грива, П. Давидов, Т. Десятов, Л. Караман, В. Кіш, В. Кремень, П. Саух – до найдієвіших зараховують освіту, виховання, мову спілкування, історичну пам'ять, традиції, звичаї, етносоціальне оточення, різні види медіа тощо.

Так, на думку Президента НАПН України В. Кременя, освіта «повинна готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків – від контактів із найближчим оточенням до глобальних. Тому так важливо співжити з іншими людьми й суспільними структурами, виробляти вміння регулювати різні психологічні, політичні, міжнаціональні конфлікти з дотриманням вимог культури плюралізму думок. Людина має керуватися світоглядними принципами «єдність у розмаїтті» (Кремень, 2003, с. 5).

Аналіз актуальних досліджень. Однією з найближчих дружніх країн-сусідів України є Польська Республіка. Логічно, що питання міжкультурної комунікації представників обох країн є обопільно актуальними. У Польщі дослідженням проблем міжкультурної освіти і комунікації в останні десятиліття займається багато науковців – Є. Нікіторович, Т. Левовицький, Е. Огородська-Мазур. З огляду на спільність кордонів, історичного контексту, на швидку інтенсифікацію освітніх та економічних контактів питання міжкультурної комунікації є важливими і для України, і для Польщі, про що зазначали В. Кремень, С. Сисоєва, Л. Хижняк.

До вагомого чинника сприяння кращому порозумінню між представниками наших країн, а отже, міжкультурному діалогу й поглибленню корисної взаємодії, відносимо й міжкультурні дослідження, популяризацію культурної, освітньої, духовної спадщини Польщі в Україні. Доречно згадати концепцію «історичної пам'яті» французького філософа М. Альбвакса, окреслену ним ще в праці «Соціальні рамки пам'яті», у якій учений обґрунтував – «історичну пам'ять слід розглядати як важливий соціокультурний феномен» (Halbwachs, 1925, 1952, 1992). Нагадаємо, що М. Альбакс загинув у таборі смерті Бухенвальд наприкінці Другої світової війни.

А отже, долі і французького вченого, і польського педагога-філософа подібні у своїй високій трагічності й життєвому виборі обох гуманістів на користь цінності людського життя.

На нашу думку, ступінь дослідженості писемної спадщини видатного польського педагога в українській гуманітаристиці можна вважати належним, адже лише дисертаційних робіт, присвячених йому і захищених в Україні, щонайменше п'ять – Т. Забутої (1997), С. Денисюк (2000), В. Кушнір (2004), Й. Гайди (2004), В. Мисько (2017). Аби не перераховувати тих українських авторів, якими опубліковано й значну кількість інших студій різного формату, укажемо покликання на біобібліографічний покажчик, виданий ДНПБ України ім. О. Сухомлинського НАПН України (Польський педагог-гуманіст, 2003).

Мета статті – у контексті сучасних обставин війни актуалізувати жертвний досвід самовідданої любові Я. Корчака до знедолених життям і війною дітей, чим викликати історико-виховні ремінісценції, продуктивні, по-перше, для формування в сьогоdnішніх освітян розуміння величі його педагогічного подвигу як прикладу для наслідування; по-друге, для формування спільної з поляками позитивної історичної пам'яті.

Методологія та методи дослідження. Для досягнення вказаних цілей задіяно такі методи теоретичного пізнання: джерельний пошук та ретроспективний аналіз українськомовних і англomовних текстів, у яких розкриваються підходи до тлумачення ідей Я. Корчака, а також поняття, зазначених у назві й меті статті, що сукупно репрезентують сучасний міжнародний дискурс у галузі експлікації історичної пам'яті, розроблення комеморативних практик. Виконаний текстовий аналіз здійснювався на підставі історико-генетичного підходу та в руслі герменев-

тичного підходу до витлумачення дібраних текстів.

Теоретичну основу дослідження становили: теорія культурної пам'яті як образу колективного минулого, що наділена функцією ідентифікації, репрезентована в працях М. Альбвакса (Halbwaks, 1952), Яна й Алейди Ассман (Assmann, 2020); концепція національної ідентичності Е. Сміта (1998). У поєднанні із засадами міжкультурної комунікації або діалогу (теорія культурних вимірів Г. Хофштеде (Hofstede, 1994); теорія культурної грамотності Е. Хірша (Hirsch, 1987)) ці питомі засади дають незаперечні підстави для розгляду минулого не як стійкої данини, а як мінливого об'єкта, який підлягає інтерпретації, і як важливого чинника формування самоідентифікації особистості, вибору нею життєвих цінностей, ґрунтуючись і на національних пріоритетах, і на цінностях міжкультурного діалогу. Переконані, що процес осмислення спільної історії, який може формуватися та трансформуватися під впливом культурних контактів і конфліктів, включає вивчення, знання культурно-історичних надбань та досвіду.

Виклад основного матеріалу.

У світовий освітній простір культури Януш Корчак (1878/1879 – 1942) увійшов як педагог-новатор, вихователь-гуманіст, талановитий письменник, лікар, а в суто освітньо-педагогічному просторі його слід визначати як співця світу дитини, як захисника її прав, як носія жертовної любові до дитини, як творця практико-орієнтованої соціально-педагогічної етики. А ще його можна назвати Королем Дітей, як це зробила американська дослідниця Б. Дж. Ліфтон (Lifton, 2006).

Януш Корчак, або Старий лікар, як його звали самі вихованці, на перший погляд, нічого незвичайного не зробив у своїй роботі виховника. Адже з кінця XIX ст.

на теренах Європи благодійництво як піклування про обездолених дітей – сиріт, дітей бідних верств населення, безхатченків, дефективних дітей, або як зараз прийнято толерантно називати – дітей з особливими потребами, розгорнулося дуже широко (Тищенко, 2015). Саме в цей час європейці почали усвідомлювати необхідність соціального піклування про таких дітей, що реалізувалося у формі відкриття філантропами і представницями феміністичних рухів численних сиротинців, будинків для сиріт, або дитячих будинків, різноманітних прихистків. І саме лікарі одними з перших почали брати на себе обов'язки керівників подібних дитячих установ. Це був так би мовити педагогічний тренд чи мейнстрим того часу (Vremner, 1996). Недаремно ж молодий лікар Корчак поїхав до Швейцарії вивчати досвід педагога-гуманіста Йогана Песталоцці, аби по тому присвятити себе щоденному й повсякчасному служінню нещасним дітям.

І вже із набутого власного практичного досвіду педагог виснував таку невтішну тезу: «Виховання – не приємна забава, а робота, в яку потрібно вкласти всі зусилля безсонних ночей, капітал тяжких переживань і безліч роздумів» (Корчак, 1920). Ця думка – синтезований плід професійних знань, великого досвіду, педагогічної спостережливості й безмежної любові до дитини. За всього песимізму цієї думки нам – сучасним педагогам і всім причетним до процесу виховання (батьки, рідні, фахові виховники будь-яких освітніх і соціальних закладів) – слід від початку своєї діяльності глибоко усвідомити її значущість і виробляти в собі педагогічний такт, емпатію й витримку, толерантність або йти з професії.

Розуміння тягаря виховної роботи не лише не відвернуло Я. Корчака від неї, а, навпаки, стимулювало поширювати свої педагогічні міркування у формі книг

і статей. Цьому сприяло безумовне літературне обдарування лікаря Корчака, яке й зробило його думки про виховання довічним світовим зразком практичної гуманістичної педагогіки. Завважимо, що саме завдяки письменницькому таланту залишили по собі пам'ять у світовій педагогіці такі видатні філософи, як Ж.-Ж. Руссо і Дж. Дьюї, письменники Ж.-П. Сартр і Л. Толстой, освітяни-практики – Й. Песталоцці, О. Нілл, українські педагоги А. Макаренко і В. Сухомлинський.

Із українського виховного досвіду ще назвемо менш відомий подібний приклад – діяльність на початку 1920-х років сиротинця для єврейських дітей в Одесі, яким керували педагоги Н. Шульман і С. Рівес (Дічек, 2008). Завдяки літературно цікавому опису цими вихователями в книжечці «Досвід і проблеми соціального виховання» (1922) організації і поступового перетворення сиротинця на «заклад сонця», а точніше на популярну на той час форму об'єднання дітей – дитяче містечко, нині ми можемо конкретно уявити, яким чином, попри тяжкі випробуваннями часу після громадянської війни, завдяки любові й піклуванню педагогів, діти за їхнього керівництва створили затишне освітньо-виховне середовище (проте підкреслимо – поступово денационалізоване на радянський кшталт). Завдяки книжечці в історії української освіти залишився і їхній досвід. Ці педагоги виховну роботу підпорядковували ідеї про те, що дитину слід авансувати, а не вимагати авансів від неї, залучати дитину до самодіяльності, творення атмосфери спільної загальної радості, поривань і творчості (Дічек, 2008).

Повертаючись до Я. Корчака, підкреслимо: велич особи і педагога, про якого не варто навіть уточнювати, що він за походженням польський єврей, бо його думки і подвиг – це наднаціональне надбання всього світу, а його книги належать

усім і кожному, де б ми не жили, полягає в *дієвості* його ідей і переконань. Убачаємо певний символічний сенс у тому, що свою знакову для всіх вихователів книгу «Як любити дитину?» він написав у Києві, у роки Першої світової війни, на власні очі побачивши особливе лихо війни для дітей. Наразі складно абстрагуватися від трагедії сьогодення, яку переживає наш український народ, страждань ні в чому не винних дітей. Шкода і біль, що й після страхіття та жахів II Світової війни люди нічого не навчилися.

Твори Я. Корчака «Як любити дитину?» (уперше опубліковано 1920 р.), «Право дитини на повагу» (1929), «Правила життя» (1930), «Жартівлива педагогіка» (1939), а також рукописи, оприлюднені в різний спосіб («Самотність дитини», «На самоті з Богом»), – це про кроки і дії дорослих на шляху пізнання й розуміння дитини, про виховання в ній особистості, про відмінний від дорослого світ дитини-людини, який треба вивчати і сприймати серйозно, про вплив обставин на її становлення та їх часту несприятливість, про кризи, вроджене й набуте в поведінці дитини. Неодноразово Я. Корчак писав і про значущу роль у її формуванні чуйного, люблячого вихователя, не керівника, а скоріше – провідника по життю: «Дитина – це іноземець, вона не розуміє мови, не знає напрям вулиць, не знає законів і звичаїв. Часом їй більше до вподоби самій огледітися; складно – попросити вказівки і поради. Необхідний гід, який гречно відповість на запитання» (Корчак, 2012). Це – про практичну філософію повсякдення.

Доводячи своїм читачам характерну для дітей вищість їхньої емоційної чутливості (або на сучасний лад – їхнього емоційного інтелекту) порівняно з дорослими, педагог писав (ще наприкінці 10-х років XX ст.): «Дитина у сфері почуттів пере-

вершує дорослого, у дитини немає гальм. У сфері ж інтелекту дитина не поступається дорослому, просто їй не вистачає досвіду... Не узагальнюйте, не абсолютизуйте, немає „дітей узагалі”, у процесі виховання ми маємо справу з конкретними індивідами. І тому кожен із них потребує індивідуального підходу» (Корчак, 1920), а далі він висновує, що в спілкуванні з дітьми дорослі мають не опускатися до їхнього рівня, як зазвичай уважають, а навпаки – «підніматися до їхніх почуттів, стаючи навшпиньки, тягнутися, щоб не образити» (Корчак, 2012).

Особисто для мене найглибшим одкровенням стала книжечка Я. Корчака «На самоті з Богом, або молитви тих, хто не молиться» (1922). Вона невелика за обсягом, але безмежна за глибиною проникнення у психологічний світ її персонажів – немовляти, дитини і жінки, вченого і митця, вихователя і матері, які звертаються зі своїми молитвами до Бога. Їхні своєрідні образи крізь слова молитви постають низкою психологічних портретів, наприклад, образ хлопчика-сироти, який у молитві безхитрісно оповідає Богові свої гріхи і прохає прощення за них: «Я тільки часом збрешу, а вони брешуть що не слово. І крадуть. Два рази щезав у мене сніданок, вкрали в мене зошита, витягли з пенала олівець. Це вони мене навчили поганих слів. Та Ти про це й сам знаєш, Боже. Я не люблю жалітися, але ж Ти сам знаєш, що я не поганий, хоча й стільки поганого роблю» (Корчак, 2007, с. 27). Є там і схожа молитва дівчинки-сироти, яка просить Бога допомогти їй не бути капризною (Там само). Читаєш – і пізнаєш свої дитячі страхи і вади. А разом з тим у тобі не вщухає почуття захвату від рівня психологічного проникнення Я. Корчака у внутрішній простір дитини. У цій книжечці також наведено проникливий опис поясень дітей, чому вони моляться. Одне із 17

звучить так: «Коли ти не маєш батька, приємно думати, що Бог є батьком для всіх, і для тебе також». Яке свідчення гиркоти дитячого сирітства й одвічної потреби в батьківській любові.

Там є рядки молитви вихователя, датованої квітнем 1920 р., які сприймаю як звернення до Бога самого Корчака: «Не благаю, а вимагаю, бо це вже не для себе. Дай дітям доброї долі, підтримай їх у зусиллях їхніх щирих, працю їхню благослови. Не провадь їх шляхами найлегшими, але найпрекраснішими проведи. А в завдаток до мого прохання прийми тепер скорб мій єдиний: смуток і працю». Вочевидь, це філософія життя самого педагога, яка допомогла винести жахи гетто й концтабору (Lifton, 2006).

Шануючи, поважаючи особистість дитини, усвідомлюючи *унікальність* кожного / кожної, Я. Корчак водночас приділяв виняткову увагу вихованню в них добрих моральних звичок, які можуть допомогти йти шляхом добра, на той час як «погані звички можуть привести на шлях загибелі» (Корчак, 2004). Отже, основи моральної поведінки педагог убачав у вправлянні в хороших звичках, навчанні керувати своїми почуттями, утримувати владу над собою, не підкорятися волі сліпого бажання.

Я. Корчак практикував незвичні, часом «непедагогічні» виховні прийоми. Згадаймо про його практичний «метод парі» з вихованцями задля привчання їх до самовиховання, описаний у розділі «Інтернат» (Корчак, 1920). А ще Старий лікар удався до такого новаційного виховного засобу, як створення в такому завжди гомінкому закладі, як сиротинець, молитовної кімнати, де кожен міг і усамітнитись, і помолитися. Він запропонував дітям скласти список тих, хто хоче там молитись, а також розклад – аби кожен міг по черзі побути в цій кімнаті наодинці і з Богом, і з самим собою.

Вивчення текстів Я. Корчака доводить їх високу оригінальність не лише з огляду на педагогічну методологію, а й на стиль викладу. Твори одночасно і діалогічні, і повчальні, містять порушені Старим Лікарем проблемні питання виховання, на які однак часом немає його авторських розгорнутих думок, і питання неначе залишаються на обдумування читачам. У своїх працях педагог не дає універсальних виховних приписів, але наведені з його власного багаторічного досвіду виховника приклади-описи педагогічних мікроситуацій створюють підґрунтя для знаходження відповіді на педагогічне чи етичне питання. Виключно цікаве входження педагога у світ суперечливих думок дорослих, які займаються вихованням і не часто спостерігають ніби «з боку» за своєю поведінкою (роздратування, гнів, недоречні пояснення у відповідь на дитяче питання тощо).

У текстах Я. Корчака формат окреслення питань – до читачів, до Бога, до себе – є своєрідним способом його розмірковувань про буття, які розгортаються перед читачами не як вивірених заздалегідь хід думок, а як їх *потік*, і ведуть до подальшої читацької рефлексії, до підвладної людині діяльності її власної душі, до самопізнання як найважливішого завдання людини.

На наш погляд, у міркуваннях Я. Корчака про виховання часто трапляються дуже сміливі навіть для сьогодення положення й дискусійні ідеї (наприклад, його невисока оцінка педагогічної ролі гри, або відстоювання права дитини на смерть (?), або відчайдушні сперечання з Богом). Звичайно, це лише суб'єктивна оцінка автора статті. Але педагог довів своє право на окремішність думок не лише тривалим, беззастережним, щоденним служінням знедоленим дітям, а й подвигом самопожертви і любові до них.

Виконуючи бібліографічний аналіз публікацій про Я. Корчака, нашу увагу привернули некомпліментарні, свіжі роздуми про право дитини на повагу польського дослідника Миколая Глінського. На наш розсуд, він доречно наголосив на педагогічній дихотомічності прав дитини: права дитини обов'язково мають і зворотний бік – «це обов'язок дитини знаходити таку повагу й увагу в собі, а отже, здійснювати посилену роботу над собою». Тобто автор наголошує на необхідності самовиховання (Глінський, 2023). У міркуваннях Я. Корчака простежується певна непослідовність в обґрунтуванні прав і обов'язків дітей, можливо тому, що він опікувався виключно обездоленими сиротами, а тому хотів якомога менше їх обмежувати.

Упевнившись, що всі діти різні, до кожної / кожного потрібен свій підхід («Я можу запроваджувати традиції правди, порядку, працелюбства, чесності, щирості, але я не в змозі змінити природу дитини. Береза залишиться березою, дуб дубом, лопух лопухом. Я можу збудити те, що дремає в душі дитини, але не можу створити нічого нового. Я буду смішний, коли сердитимуся через це на себе або на неї» (Корчак, 1920), педагог творчо шукав підходи до них, але разом із тим переконався у виховній силі колективної думки однолітків і важливості активного самовиховання, яке вважав надзвичайно важливим складником внутрішнього життя дитини.

Напрочуд актуальними видаються реалізовані Я. Корчаком у життєдіяльності керованих ним дитячих установ ідеї різноманітного за формами самоврядування та самодіяльності – від видання власної газети, установа чергування самими дітьми до створення позичкової каси. Комплекс таких вправлянь у «дорослій» діяльності готував дітей до життя у світі дорослих.

Якщо концентровано окреслити найістотніші елементи корчаківської концепції виховання, то виділимо такі:

- заперечення насильства – фізичного, психологічного, що є наслідком вікової переваги дорослого завдяки віку або посаді;
- ідея виховної інтеракції між дорослими, дітьми, що розширює рамки класичної педагогіки, побудована на впевненості, що дитина є людиною такою ж мірою, як і дорослий;
- принцип індивідуалізації виховних впливів;
- віра, що дитина найкраще знає власні потреби, прагнення й емоції, отже, вона повинна мати право на те, щоб дорослі враховували її думку;
- визнання за дитиною права на пошану, на незнання й невдачі, особистий простір, власну думку й власність.

Я. Корчак зазначав те, чого не вистачало у ставленні до дітей у його часи, і на цьому вибудував свої відомі 10 заповідей для батьків, які на часі й сьогодні, через десятки років. Згадаю лише таку – «Спілкуючись із дитиною – радій, радій завжди з повним правом, тому що дитина – це твоє свято».

Уважаємо, слід виокремити і ще раз наголосити, що сукупність оприлюднених педагогом ще на початку ХХ ст. ідей про захист прав дитини справила свій вплив на збудження в Європі громадської думки щодо прийняття певних захисних документів, зокрема після I Світової війни¹.

Після закінчення II Світової війни з'явилися нові проблеми, пов'язані з величезною кількістю дітей у світі, які опинилися у важких життєвих умовах й потребували допомоги і захисту². Урешті-решт, 1959 р. спільні багаторічні зусилля захисників прав

¹ Маємо на увазі прийняття 1924 р. Лігою націй (Женева) Декларації прав дитини.

² Маємо на увазі заснування 1948 р. при ООН Міжнародного дитячого фонду – ЮНІСЕФ.

дітей привели до прийняття Генеральною Асамблеєю ООН міжнародної Декларації прав дитини, що містила 10 принципів, які визначали дії всіх, хто відповідає за здійснення всієї повноти прав дітей для забезпечення їм щасливого дитинства.

Але Я. Корчак був не лише одним із тих перших активних борців, хто піднімав на рівень загальнолюдської проблеми питання прав дитини, а й довів усвідомленим вибором своєї смерті на користь бодай єдино можливої в обставинах концтабору підтримки невинних дітей беззастережну плідність своєї позиції щодо етичного пріоритету любові і співчуття у ставленні до беззахисної малечі. Оскільки вбачаємо в Янушу Корчаку філософа виховання, то й його філософсько-освітні погляди розглядаємо як такі, що підпадають під означення їх як «етос любові до дитини».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення, обговорення, поширення історії ідей визнаних мислителів, культурних, освітніх діячів, чийми зацікавленнями були проблеми дитинства, взаємодії дитини / людини із суспільством, культурою, релігією, переконують у наявності й міжнародних збіжностей у підходах до їх розв'язання, і особливостей, але завжди збагачують новим баченням часом звичних уявлень. Я. Корчак безперечно належить до плеяди таких педагогів – практичних філософів, які залишають у європейській історії зразки життя як подвижництва й подвигу в ім'я дітей, що здатні надихати на дієву любов, спонукають до невинного покращення життя сучасних дітей, скривджених умовами війни.

Але ж звернення до ідей Я. Корчака водночас маніфестує один із прикладів міжкультурного діалогу. А проведення спільних науково-просвітницьких заходів різних форматів – від конференцій, вебінарів тощо – до написання спільних досліджень є одним із шляхів міжкультурної взаємодії. Вла-

сне участь в українсько-польській науковій конференції, присвяченій Я. Корчаку, і надихнула на написання статті. Міжкультурний діалог є життєво важливим для гармонізації та розвитку сучасних країн, бо сприяє взаємопорозумінню, допомагає запобігати конфліктам, збагачує суспільства засобом обміну культурними цінностями та знаннями. Ось, наприклад, що стверджує відомий український представник гуманітарної думки В. Євтух: важливу роль у міжкультурному діалозі відіграє аспект простору спілкування, де акумулюються масиви інформації, і де самий простір відіграє роль провідника інформації / знання (Євтух, 2009, с. 9).

Спільне, міждержавне вивчення і вшанування пам'яті видатних історичних осіб – це важливий об'єднувальний акт осмислення минулого, це своєрідна комеморативна практика в царині освоєння культурно-історичної спадщини – і національної, і світової. Тому актуалізація філософії життєвого подвигу нині вже всесвітньовідомого польського-єврейського виховника, письменника Януша Корчака видається вмотивованою, особливо в умовах нинішньої жорсткої агресії РФ проти України, коли знову, як і в часи Другої світової війни, гинуть діти. Критичне обмірковування ідей і творів минулого у міжкультурному вимірі важливе для нас українців ще й тому, що наша Держава, попри російські перепони, попри війну, продовжує реалізацію свого статусу європейської держави.

У вимірі перспектив подальших досліджень наголосимо на доцільності, зокрема з огляду на вже близьке 150-річчя від дня народження Я. Корчака, підготовки й видання українською мовою академічно впорядкованого зібрання його творів, а також оновлених бібліографічних покажчиків. А щодо напрямів освоєння ідей педагога, то вважаємо плідним висвітлення філософсько-релігійного складника його спадщини.

Література

Глінський М. Януш Корчак – педагог. *Culture.pl*, 27 квітня 2023 р. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/korchak-pedahoh>

Дічек Н. Виховне новаторство у діяльності Одеської школи-комуни № 1 (початок 20-х років ХХ ст.). *Історико-педагогічний альманах*. 2008. № 1. С. 59–66.

Євтух В. Б. Міжкультурний діалог; ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 3–13.

Караман О. Л. Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України: філософський рівень. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2(333), Ч. II. С. 157–166. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2\(333\)-2-157-166](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-157-166)

Корчак Я. (1920). Як любити дитину. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/yak-lyubyty-dytynu/>

Корчак Я. (2004). Правила життя. Педагогіка для дітей і дорослих. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3444>

Корчак Я. (2007). На самоті з Богом. Молитви тих, котрі не моляться (вперше укр. мовою опубліковано 2007). URL: <https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/07/1-1.pdf>

Корчак Я. Дитя людське : вибр. твори / упоряд. С. Петровська, пер. з пол. В. Каденка, О. Ірванця, К. Москальця. 2-ге вид. Київ : Дух і літера, 2012. URL: https://issuu.com/duhi-litera/docs/korchak_diecko_extract1

Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1. С. 3–8.

Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народження : біобібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; уклад.: В. В. Вербова, Н. А. Горбенко, С. В. Іщук, В. Петровська; наук. ред.: П. І. Ро-

гова, Т. Ф. Букшина; наук. консультант О. В. Сухомлинська; відп. за вип. Н. А. Палащина; ред.: Р. С. Жданова, Н. Г. Богун; рецензент М. Б. Євтух. Київ, 2003. 124 с.

Тищенко О. В. Еволюція благодійно діяльності як соціально-правового явища. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 14. Т. 1. С. 112–115.

Assmann A. Re-imagining the Nation: Memory, Identity and the Emotions (Erasmus Medal Lecture 2019, AE GM Barcelona). *European Review*. 2020. Vol. 29(1). P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1062798720000988>

Bremner R. H. Giving: Charity and Philanthropy in History. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1996.

Halbwachs M. On Collective Memory. Edited, translated and with an introduction by Lewis A. Coser. Chicago and London: University of Chicago Press, 1952, 1992. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001>

Halbwachs M. The Social Framework of Memory. 1925. URL: https://www.google.com/search?q=The+Social+Frameworks+of+Memory&rlz=1C1SQJL_enUA891UA891&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Hirsch Jr. E. D. Cultural Literacy: What Every American Needs to Know. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1987.

Hofstede G. Cultures and Organizations. Software of the mind. London: Harper Collins Publishers, 1994. 576 p.

Lifton B. J. The King of Children: The Life and Death of Janusz Korczak. American Academy of Pediatrics, 2006.

References

Hlinskyi, M. (2023). Yanush Korczak – pedahoh [Janusz Korczak the Educator]. *Culture.pl*. Retrieved from <https://culture.pl/ua/stattia/korchak-pedahoh> [in Ukrainian].

Dichek, N. (2008). Vykhovne novatorstvo u diialnosti Odeskoi shkoly-komuny № 1 (pochatok 20-kh rokiv XX st.) [Educational

Innovation in the Activities of Odessa School-Commune No. 1 (early 1920s of XX century)]. *Istoryko-pedahohichniy almanakh – Historical and Pedagogical Almanac, 1*, 59–66 [in Ukrainian].

Yevtukh, V. B. (2009). Mizhkulturnyi dialoh; efektyvnyi konstrukt intehratyvnoho rozvytku polietnichnykh suspilstv [Intercultural Dialogue; an Effective Construct for the Integrative Development of Multiethnic Societies]. *Politychnyi menedzhment – Political Management, 3*, 3–13 [in Ukrainian].

Karaman, O. L. (2020). Metodolohichni zasady problemy sotsializatsii osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny na skhodi Ukrainy: filosofskyi riven [Methodological Foundations of the Problem of Personality Socialization in the Conditions of Hybrid Warfare in the East of Ukraine: Philosophical Level]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences, 2(II)*, 157–166. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2\(333\)-2-157-166](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-157-166) [in Ukrainian].

Korchak, Ya. (1920). Yak liubyty dytynu [How to Love a Child]. Retrieved from <https://knigogo.com.ua/chitati-online/yak-liubyty-dytynu/> [in Ukrainian].

Korchak, Ya. (2004). Pravyla zhyttia. Pedahohika dlia ditei i doroslykh [Rules of Life. Pedagogy for Children and Adults]. Retrieved from <https://www.ukrplib.com.ua/world/printit.php?tid=3444> [in Ukrainian].

Korchak, Ya. (2007). Na samoti z Bohom. Molytvy tykh, kotri ne moliatsia [Alone with God. Prayers of those who do not pray]. Retrieved from <https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/07/1-1.pdf> [in Ukrainian].

Korchak, Ya. (2012). Dytia liudske. Vybr. tvory [The Human Child. Selected Works]. Uporiad. S. Petrovska, per. z pol. V. Kadenka, O. Irvantsia, K. Moskaltsia. 2-he vyd. Kyiv: Dukh i litera. Retrieved from https://issuu.com/duh-i-litera/docs/korchak_diecko_extract1 [in Ukrainian].

Kremen, V. H. (2003). *Filosofia osvity XXI stolittia [Philosophy of Education of the 21st century]*. *Pedahohika i psykholohii – Pedagogy and Psychology, 1*, 3–8 [in Ukrainian].

Verbova, V. V., Horbenko, N. A., Ishchuk, S. V., & Petrovska, V. (Eds.). (2003). *Polskyi pedahoh-humanist Yanush Korczak (1878–1942): Do 125-richchia z dnia narodzh.: Biobibliohr. pokazhch [Polish Educator and Humanist Janusz Korczak (1878–1942): To the 125th anniversary of his birth: Biobibliographical index]*. Kyiv [in Ukrainian].

Tyshchenko, O. V. (2015). *Evolutsiia blahodiino diialnosti yaksotsialno-pravovoho yavyshcha [The Evolution of Charitable Activity as a Socio-Legal Phenomenon]*. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University, 14(1)*, 112–115 [in Ukrainian].

Assmann, A. (June 2020). *Re-imagining the Nation: Memory, Identity and the Emotions (Erasmus Medal Lecture 2019, AE GM Barcelona)*. *European Review, 29(1)*, 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1062798720000988> [in English].

Bremner, R. H. (1996). *Giving: Charity and Philanthropy in History*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers [in English].

Halbwachs, M. (1925). *The Social Framework of Memory*. Retrieved from https://www.google.com/search?q=The+Social+Framework+of+Memory&rlz=1C1SQJL_enUA891UA891&sourceid=chrome&ie=UTF-8 [in English].

Halbwachs, M. (1952, 1992). *On Collective Memory*. Edited, translated and with an introduction by Lewis A. Coser. Chicago and London: University of Chicago Press. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001> [in English].

Hofstede, G. (1994). *Cultures and Organizations. Software of the mind*. London: Harper Collins Publishers [in English].

Hirsch Jr., E. D. (1987). *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Boston, MA: Houghton Mifflin [in English].

Lifton, B. J. (2006). *The King of Children: The Life and Death of Janusz Korczak*. American Academy Of Pediatrics [in English].

***

Дічек Н. П. Історична пам'ять як знаряддя міжкультурного діалогу: реценція ідей Януша Корчака

Репрезентовано авторську рефлексію внеску видатного польсько-єврейського педагога і лікаря Януша Корчака в контексті розвитку міжкультурного спілкування українців і поляків та вибудови спільних комеморативних практик як знаряддя порозуміння і взаємозбагачення. У кореляції із сучасними обставинами російсько-української війни актуалізовано жертвний педагогічний досвід Я. Корчака, його любов до знедолених життям і війною дітей.

Мета статті – викликати історико-виховні ремінісценції, продуктивні, поперше, для формування в сьогоднішніх освітян розуміння величі його педагогічного подвигу як прикладу для наслідування; подруге, для формування спільної з поляками позитивної історичної пам'яті. Аргументовано, що на часі – формування в сучасного покоління не лише національної ідентичності як пріоритетної, а й транскордонної і полікультурної ідентичності, аби воно вчилося жити в різних культурних просторах.

Дослідження виконано на засадах теорії культурної пам'яті як образу колективного минулого, що наділена функцією ідентифікації (М. Альбваск, Я. Ассман, А. Ассман), концепції національної ідентичності (Е. Сміт), міжкультурної комунікації або діалогу (теорія культурних вимірів Г. Хофштеде (Hofstede, 1994); теорії культурної

грамотності Е. Хірша, що сукупно вмотивують розгляд минулого не як стійкої данини, а як мінливого об'єкта, який підлягає інтерпретації, і як важливого чинника формування самоідентифікації особистості, вибору нею життєвих цінностей, ґрунтуючись і на національних пріоритетах, і на цінностях міжкультурного діалогу.

Доведено, що міждержавне вивчення і вшанування пам'яті видатних історичних осіб – це важливий об'єднувальний акт осмислення минулого, це своєрідна комеморативна практика в царині освоєння культурно-історичної спадщини – і національної, і світової. Тому актуалізація філософії життєвого подвигу Я. Корчак є актуальною, особливо в умовах нинішньої агресії РФ проти України. Критичне обмірковування ідей і творів минулого в міжкультурному вимірі для нас, українців, важливе ще й тому, що наша Держава, попри все, продовжує реалізацію свого статусу європейської держави.

Ключові слова: Януш Корчак, міжкультурна комунікація, спільна комеморация, педагогічна спадщина, міжкультурне спілкування.

Dichek N. P. Historical Memory as a Tool of Intercultural Dialogue: The Reception of Janusz Korczak's Ideas

The article offers an authorial reflection on the contribution of the prominent Polish-Jewish educator and physician Janusz Korczak to the development of intercultural communication between Ukrainians and Poles, as well as to the creation of shared commemorative practices that foster mutual understanding and enrichment. In light of the current Russian-Ukrainian war, the article highlights Korczak's selfless pedagogical legacy and his deep compassion for children affected by hardship and conflict.

The purpose of the study is to evoke historical and educational associations that are valuable for: 1) shaping among contemporary educators an appreciation of Korczak's pedagogical heroism as a model to follow; and 2) fostering a shared, positive historical memory with the Polish people. The methodological framework is based on the theory of cultural memory as a representation of the collective past and a tool for identity formation (M. Halbwachs, J. Assmann, A. Assmann), the concept of national identity (E. Smith), the theory of intercultural communication (G. Hofstede), and E. Hirsch's concept of cultural literacy. These approaches collectively support the idea that the past is not a fixed legacy but a dynamic object of interpretation and a key element in shaping personal self-identification grounded in both national priorities and the values of intercultural dialogue.

It is argued that joint international efforts to study and commemorate outstanding historical figures represent a vital unifying practice in engaging with cultural and historical heritage – both national and global. In this context, Korczak's philosophy and life's work take on special relevance amid the ongoing Russian aggression against Ukraine. Reflecting critically on past ideas and texts in an intercultural dimension is particularly important for Ukrainians, as the country continues to affirm its identity as a European state.

Keywords: Janusz Korczak, intercultural communication, shared commemoration, pedagogical heritage, cultural memory.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

